

הרב ישראל יעקב שחור

אב"ד בבית הדין הרבני דתל אביב

הקוד הלשוני לגילוי מהלכים מחודשים בהבנת פשוטו של מקרא

בפנינו שני נושאים מחודשים בהבנת פשוטו של מקרא:

א. קישור פרשיות שיש להם מכנה משותף על אף שאינם על פי הסדר הכרונולוגי.

ב. "בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו".

בשניהם זכיתי להראות שהתורה משתמשת בלשונות זהים המצביעים על מהלכים אלו ולכן קראתי להם "הקוד הלשוני".

א.

שמחתי לראות בעת האחרונה שכיווני¹ לחידוש הנפלא שחידש סב סבתי, הרב נתנאל חיים פאפע זצ"ל, שברכות אפרים ומנשה בפרשת ויחי (פרק מח פסוקים ח - כ) אירעו במפגש הראשון של יוסף עם אביו, והתורה איחרה את כתיבתם יחד עם הברכה 'אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי' שניתנה בערוב ימיו.

הסבא זצ"ל כתב כן בספרו "דובר ישרים" (את שם הספר נתתי אני, כי בכתב יד תמיד קרא לחיבורו 'חידושי לתורה') והציג למעלה מעשרים שאלות המתורצות על פי מהלך זה.

המחבר בכמה מקומות מפנה לדברים שכתב בהקדמה, [לצערנו דפי ההקדמה והפירוש לפרקים הראשונים (א - ד) בספר בראשית לא נשתיירו]. בהקדמה עסק בחידוש זה, שהתורה פעמים מחברת שני אירועים לא לפי הסדר כרונולוגי, אלא בהקשר ענייני.

המחבר מיישב שאלות רבות בתחילת פרשת לך-לך, כאשר פסוקים מסוימים מתייחסים לעליית אברהם אבינו ארצה בראשונה לפני גיל שבעים, הגיל בו התגלה לו המחזה של ברית בין הבתרים, ופסוקים אחרים מתייחסים לעלייתו ארצה בשנית כאשר היה בגיל שבעים וחמש.

מאחר וההקדמה אינה תחת ידינו, אין לנו ידיעה על אסמכתאות למהלך זה.

אך מצאתי לכך שלושה מקורות:

א. פרשת יתרו, 'ויהי ממחרת':

שאינו למחרת קבלת הפנים ליתרו אלא חצי שנה מאוחר יותר, למחרת יום הכיפורים כפי שמבאר רש"י. והתורה חיברה שני ארועים הקשורים ליתרו, על אף שלא היו סמוכים זה לזה

¹ הרב אלחנן סמט שליט"א. ושמעתי ששמח כמוצא שלל רב על שקדמו הסבא רבא בספרו.

בזמן, ולא כתבה את חלקו השני של הפרק לאחר מעשה העגל ונתינת לוחות שניים בפרשת "כי תשא".

ב. פרשת המן:

תוספות במסכת שבת דף פז: (ד"ה "אתחומין") כתבו שהפסוק "אֶל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ" ממנו נלמד איסור הוצאה בשבת נאמר אחרי מתן תורה לאחר שנעשה המשכן, וכן הציווי להניח צנצנת המן לא נאמר עם שאר הפרק (כוונתו שזה נאמר בסוף ארבעים שנה עם הפסקת המן), אך נכתבו בפרשה זו משום שהם שייכים לפרשת המן.

לפי זה ברור שגם הפסוק האחרון (פסוק לה) "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד בָּאָם אֶל אֶרֶץ נֹשֶׁבֶת אֶת הַמֶּן אָכְלוּ עַד בָּאָם אֶל קֵצֵה אֶרֶץ פְּנֵעַן" נכתב בתום ארבעים שנה ונכתב בסוף פרשת המן.

ג. שני המחזות לאברהם אבינו (בראשית פרק טו):

תוספות במסכת ברכות דף ז: (ד"ה 'לא'), כתבו שיש כאן שני מחזות לאברהם אבינו: הראשון (פסוקים א – ה) לפי סדר הכתובים (אך שניה לפי התאריך) לאחר מלחמת המלכים, ואברהם בן שבעים ושלוש.

והשני (פסוקים ו – כא) בברית בין הבתרים ואברהם בן שבעים. והתורה חיברה את שניהם מאחר ויש בהם שני מחזות והבטחות לאברהם אבינו, הבטחת הזרע והבטחת הארץ.

ומצאתי מכנה משותף והקבלה בין הדוגמא של אברהם אבינו לחידושו של סבינו בברכות לאפרים ומנשה, ואני נותן לכך שם – "קוד לשוני":

בשני העניינים התורה מתחילה מהאירוע המאוחר יותר ובשניהם כתוב "אחר הדברים האלו", ובשניהם מסיימים את האירוע המוקדם יותר במילים "ביום ההוא" שעל פניו מיותרות ואינן נדרשות, ללמדך שהאירוע השני קדם לראשון, בפרשת ויחי (פסוק כ') "וַיְבָרְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא" ובברית בין הבתרים (פרק טו, פסוק יח) "בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' וכו'".

זה גילוי נפלא המחזק את הפרשנות הזאת.

ועתה, אעבור לנושא אחר בגדר "מעניין לעניין באותו עניין" וגם שם מצאתי קוד לשוני.

ב.

'בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו' (חולין ק:)

במסכת חולין במשנה (דף ק ע"ב) מחלוקת רבי יהודה וחכמים האם גיד הנשה נוהג בבהמה טהורה בלבד או אף בטמאה, לרבי יהודה גיד הנשה נאסר ליעקב אבינו ולכן נאסר אף בבהמה טמאה כי עדיין לא נאסרו הבהמות הטמאות, אך חכמים אומרים "בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו", ולכן האיסור רק בבהמות טהורות.

האם המחלוקת היא רק בפסוק אחד של גיד הנשה?

נראה לחדש שחכמים אוחזים בזאת השיטה בעוד מקומות. ונמצאת מחלוקתם ב'גיד הנשה' במקום שיש בזה נפקותא להלכה.

א. פרשת פסח דורות בסוף פרשת בא - "זאת חקת הפסח".

- נכתבה לאחר יציאת מצרים (פרק יב פסוקים מג - מט). רש"י והרמב"ן כתבו שנאמר למשה כבר בי"ד ניסן. וקשה טובא, מדוע לא נכתבה פרשה זו במקומה לפני יציאת מצרים לפי הסדר הכרונולוגי?

נראה שפרשה זו העוסקת בפסח דורות נאמרה למשה רבנו בסיני וחל כאן הכלל של חכמים 'בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו' בסמוך ליציאת מצרים, ולפי זה ניתן לומר שגם שתי הפרשות "קדש" "והיה כי יביאך" לא נאמרו בין יציאת מצרים לבין "בשלה" אלא שתיהן נאמרו בסיני ונכתבו במקומן שכן הן נוגעות לזכר יציאת מצרים.

לפי זה מתיישב נפלא מדוע פרשת "קדש" שמדברת על קדושת בכור לא מזכירה פדיון, ואילו פרשת "והיה כי יביאך" מזכירה את הפדיון פעמיים. ומצאתי באחד הספרים תירוץ נפלא, שפרשת "קדש" היא לפני מעשה העגל ופרשת "והיה כי יביאך" לאחר מעשה העגל, שאז נלקחה העבודה מהבכורים ונמסרה לשבט לוי, ואז נפדו הבכורים. אך התקשיתי וכי ידעה התורה מראש שיחטאו בעגל, אך לדרכינו מיושב היטב: שתי פרשות אלו נאמרו בסיני ולא בסמוך ליציאת מצרים, והאחת נאמרה בסיני לפני מעשה העגל, והשנייה בסיני לאחר מעשה העגל. ונכתבו במקומם בסוף פרשת בא לאחר יציאת מצרים.

וראיתי עתה שיש לעיין במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש בבכורות (דף ד ע"ב) האם קדשו הבכורות במדבר, ולמסקנה האם קדשו ולא פסקו או קדשו ופסקו.

ב. פרשת המילה בלך-לך (בראשית פרק יז פסוקים ט - יד):

בפסוק ט: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר".

בפסוק הבא: "זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם".

מדוע הכפילות, ומדוע עבר מלשון יחיד ללשון רבים?

לפי דרכנו מיושב היטב: רק פסוק ט' נאמר לאברהם אך שאר הפסוקים י"א עד י"ד הם מצות מילה לדורות שנאמרה בסיני ונכתבה במקומה. ולכן נכתבה במקומה בלשון רבים.

אלא ששאלני ידידי אב"ד הרב מיכאל בלייכר שליט"א כיצד אבאר פסוק כ"ג, "וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֶת כָּל יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֶת כָּל מִקְנֵת כְּסָפוֹ ... פֶּאֶשֶׁר דָּבַר אֱתוֹ אֱלֹהִים" והלא הציווי למול את ילידי ביתו לא נאמר לאברהם בפסוק הראשון אלא בהמשך, שבתי ועיינתי ומצאתי שבפסוק י"ג חזר לדבר (חצי פסוק) בלשון יחיד - "המול ימול יליד ביתך ומקנת כסףך", כך שברור שכל מה שנאמר בלשון יחיד נאמר לאברהם. בסך הכל הפסוק הראשון ומחצית פסוק י"ג.

ג. פרשת הקשת, בפרשת נח (בראשית פרק ט, פסוקים ח – יז).

עשרה פסוקים! אריכות רבה, אך יותר תמוה מדוע נחלקה פרשה זו לשלושה אמירות:

1. פסוק ח: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵל נֹחַ וְאֵל בְּנָיו אֲתוּ לֵאמֹר".
2. פסוק יב: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת הַבְּרִית" - ולא כתוב 'אל נח'.
3. פסוק אחרון - "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵל נֹחַ" ומדוע לא הזכיר בניו? לא זכורה לי פרשה המתחלקת לשלוש אמירות.

לפי דרכי: האמירה השניה לא הייתה לנח, אלא תורה למשה מסיני ונכתבה לדורות, וללמדנו כי הקשת קשורה למערכת של דין ורחמים, ויש לה משמעות מיוחדת לעם ישראל (ככל עניין דין ורחמים), וראיה ממסכת כתובות (דף ע"ז ע"ב) שלא נראתה הקשת בימיו של רבי יהושע בן לוי.

וראה זה פלא, בשלושת מקומות אלו מתחיל העניין במילה "זאת":

"זאת חֶקֶת הַפָּסֶח", "זאת בְּרִיתִי", "זאת אוֹת הַבְּרִית".

נמצאנו למדים כי מילת הקוד "זאת" מלמדת ששלושת פרשות אלו נאמרו בסיני ונכתבו במקומן, וסימן לדבר: "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה" (דברים ד, מד).²

² אשמח לקבל הערות ודוגמאות מעין אלו.